

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การประเมินผลโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองของชมรมบ้านสุขภาพ จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินสภาพการดำเนินงานและประเมินประสิทธิภาพของโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองของชมรมบ้านสุขภาพ จังหวัดระยอง โดยใช้รูปแบบ SPIE Model ในการวิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) การวางแผนโครงการ(Planning) การดำเนินโครงการ (Implementation) การประเมินผล (Evaluation) และเพื่อทำการศึกษาวิธีการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบโครงการ จำนวน 9 คน ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ จำนวน 12 คน ผู้ที่เข้ารับการอบรมที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 105 คน และผู้เข้ารับการอบรมที่ให้การสัมภาษณ์ในการศึกษาการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผล จำนวน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ประธาน โครงการเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการจัดทำโครงการ และข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมการ
2. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาวิธีการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผล
3. แบบสอบถามสำหรับผู้รับผิดชอบโครงการในด้านสภาพของผู้รับผิดชอบโครงการที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการและประสิทธิภาพของโครงการ
4. แบบสอบถามสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการในด้านสภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการและประสิทธิภาพของโครงการ
5. แบบสอบถามสำหรับผู้เข้ารับการอบรมในด้านสภาพของผู้ที่เข้ารับการอบรม ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระกิจกรรม ความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรม ความเหมาะสมของวิทยากร ความเหมาะสมในการบริหารจัดการ ความเหมาะสมของวิธีประเมินและประสิทธิภาพของโครงการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในการสัมภาษณ์ การสังเกต และแบบสอบถาม นำแบบสอบถามแจกให้กับผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ แล้วนำแบบสอบถามกลับคืนมาด้วยตนเอง จำนวนแบบสอบถามจากประชากรที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ 10 คน ประชากรที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ 12 คน ปรากฏว่า ได้รับแบบสอบถามที่เป็นฉบับสมบูรณ์ จากประชากรที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการคืนมา 9 คน คิดเป็นร้อยละ 90

แบบสอบถามจากประชากรที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง กับโครงการคืนมาทุกฉบับคิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เข้ารับการอบรม 148 คน ได้นำส่งทางไปรษณีย์ ได้รับกลับคืนมาเพียง 105 คน คิดเป็นร้อยละ 70.95

การวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบสอบถามนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ให้คะแนนตามเกณฑ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าไคว-สแควร์ โดยใช้ตารางประกอบคำอธิบาย ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตใช้การบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

1. ด้านการวิเคราะห์สถานการณ์

1.1 สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อความจำเป็นของโครงการ

จากสภาพการดำเนินชีวิตในสังคมโลกที่มีแต่ความรีบเร่ง แข่งขัน ประกอบกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มนุษย์มีบุคลิกภาพที่มีความเสื่อมทางคุณธรรม จนเกิดความแปรปรวนด้านอารมณ์เป็นผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยจนเกิดการทำลายล้างตนเองกระทั่งเสียชีวิตก่อนวัยอันควร การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของมนุษย์ให้เกิดการสร้างคุณธรรมอย่างแท้จริงจึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นการจัดทำโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองได้ มุ่งเน้นการเกษตรเพื่อชีวิตเป็นสื่อในการถ่ายทอดทางคุณธรรม ช่วยให้ผู้ได้พิจารณาถึงสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่ได้มานั้น เกิดจากการเบียดเบียนฉกฉวยผลประโยชน์จากผู้อื่นหรือไม่ เมื่อมนุษย์เกิดการสำรวจตนเองจะเกิดการระมัดระวังการกระทำอันเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ช่วยให้ผู้สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

1.2 สภาพของผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และผู้ที่เข้ารับการอบรม ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีและมีอายุระหว่าง 30-39 ปี มีวุฒิทางการศึกษาดำรงตำแหน่งปริญญา ผู้รับผิดชอบโครงการทั้งหมดประกอบอาชีพส่วนตัว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-39 ปี และมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีวุฒิทางการศึกษาในระดับปริญญาตรีและประกอบอาชีพส่วนตัว ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 30 ถึง 49 ปี มีวุฒิทางการศึกษาในระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพส่วนตัว มีรายได้ต่อเดือน 6,000 – 14,000 บาท ร้อยละ 19.05 นอกจากนี้เป็นผู้ที่มีรายได้ไม่แน่นอน ร้อยละ 25.17

2. ด้านการวางแผนโครงการ

ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการ มากที่สุด ร้อยละ 66.67 รองลงมามีส่วนร่วมในการเลือกสถานที่ในการฝึกอบรมและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนในการดำเนินการฝึกอบรม ร้อยละ 55.56

ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการ กำหนดเป้าหมายของโครงการ พิจารณาความเหมาะสมและจัดทำปฏิทินดำเนินการ ร้อยละ 11.11 การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของเทคนิควิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรม ร้อยละ 50 รองลงมามีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดหลักการและเหตุผลของโครงการ ร้อยละ 41.67 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการกำหนดเป้าหมายของโครงการ การพิจารณาความเหมาะสมในการกำหนดระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมและระยะเวลาในการดำเนินโครงการ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลำดับขั้นตอนในการดำเนินการฝึกอบรมและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณ ร้อยละ 8.33

3. ด้านการดำเนินโครงการ

3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมดำเนินการ

การเตรียมกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้เน้นองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์กันในเรื่อง อาหารสุขภาพ การเกษตรธรรมชาติ และการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยกระจายความรู้ไปยัง กลุ่มสถานศึกษา กลุ่มชุมชนเมือง กลุ่มชุมชนเกษตรและกลุ่มผู้บริหารระดับต่าง ๆ เน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นผู้รักการแสวงหาความรู้ ทดลองปฏิบัติเริ่มต้นที่ตนเองและดูแลสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัว จนกระทั่งสามารถพัฒนาถึงการเชื่อมโยงสู่ประชากรในระดับนานาชาติได้ การเตรียมบุคลากรในการดำเนินโครงการเน้นบุคลากรที่มาจากสมาชิกภายในครอบครัว เพื่อเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดแนวคิดและการปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นแบบองค์รวม การเตรียมงบประมาณในการฝึกอบรมได้จากผู้มีจิตศรัทธาได้บริจาคทั้งรายปี-รายเดือน และได้มาจากค่าลงทะเบียนการอบรมของผู้เข้ารับการอบรม ส่วนปัญหาอุปสรรคในการเตรียมการและการแก้ไข พบว่ามีปัญหาที่สำคัญอยู่ 2 ด้าน คือ

- ปัญหาในการสื่อสาร ผู้จัดทำโครงการมีความคาดหวังที่จะบรรลุเป้าหมายที่ยาวไกลแต่ในขณะที่ผู้เข้ารับการอบรมมีความต้องการข้อมูล เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า นอกจากนั้นพื้นฐานความรู้และความพร้อมที่แตกต่างกันจึงยากต่อการที่จะสื่อสารให้เข้าใจได้ตรงกัน แนวทางแก้ไข คือ สร้างความเข้าใจโดยการอธิบายเพิ่มเติมตอบข้อซักถามให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีประสบการณ์ตรงจากการฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงานนอกสถานที่

- ปัญหาด้านบุคลากรไม่เพียงพอต่อภาระงาน ด้วยความต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความคิดรวบยอดในการรักษาสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดจึงให้บุคลากรเป็นต้นแบบของพฤติกรรมดังกล่าวในการผลิตสื่อประเภทต่างๆ โดยเน้นการนำวัสดุที่ใช้

แล้วมาใช้ซ้ำ หรือ นำมาแปรรูป แรงงานที่ใช้ เตรียมการมาจากสมาชิกในครอบครัวซึ่งต้องอาศัยความขยันอดทนเป็นอย่างมาก ดังนั้นประธาน โครงการจึงได้มีการทำความเข้าใจกับบุคลากรในโครงการให้มีความเข้าใจตรงกัน

3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านการจัดการด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมมากที่สุด ร้อยละ 66.67 ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการติดต่อประสานงานกับวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์เข้าร่วมในโครงการ ร้อยละ 22.22 ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการจ่ายในการลงทุนของโครงการ จัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนการจัดทำโครงการ จัดเก็บและจัดทำบัญชีงบประมาณการเบิกจ่ายเงินของโครงการ และร่วมบริจาคสมทบทุนเพื่อจัดทำโครงการ ร้อยละ 33.33 ด้านการจัดการด้านสื่อ อุปกรณ์และอาคารสถานที่ ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบการ ร้อยละ 88.89 รองลงมามีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมและจัดเตรียมสวนเกษตรสาธิตเพื่อปลูกพืชปลอดสารพิษ ร้อยละ 66.67 ด้านการจัดเตรียมเอกสารที่ใช้ในโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือคู่มือการฝึกอบรม ร้อยละ 44.44 ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการจัดหาหนังสือ หรือ สิ่งพิมพ์ที่เป็นข่าวสารความรู้ใหม่ๆเกี่ยวกับโครงการและการรวบรวมงานวิจัยที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับโครงการ ร้อยละ 11.11 ด้านการกำหนดหลักสูตรฝึกอบรม ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิทยากรและร่วมในการดำเนินการฝึกอบรม มากที่สุด ร้อยละ 55.56 รองลงมามีส่วนร่วมในการกำหนดเทคนิควิธีการฝึกอบรม กำหนดสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรมและการวัดผลประเมินผล ติดตามผล ร้อยละ 44.44 ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ในการศึกษา สำรวจ ตรวจสอบ วิเคราะห์สภาพปัญหา ระบุนโยบายความจำเป็นของหลักสูตร กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร กำหนดขอบเขตเนื้อหาสาระของหลักสูตร และลำดับเนื้อหาของหลักสูตร ร้อยละ 11.11 ด้านการประชาสัมพันธ์โครงการ ผู้ที่รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการแจ้งข่าวสารการจัดการฝึกอบรม มากที่สุด ร้อยละ 77.78 รองลงมามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์โครงการ ร้อยละ 44.44 ผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการวางแผนประชาสัมพันธ์โครงการ ร้อยละ 11.11

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมในการดำเนินการในด้านต่างๆดังนี้ ด้านการจัดการด้านบุคลากร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม มากที่สุด ร้อยละ 50 รองลงมามีส่วนร่วมในการเสนอแนะแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ ด้านการเกษตรแบบยั่งยืน ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและด้านการศึกษา ร้อยละ 33.33 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ในการให้คำแนะนำในการกำหนดผู้รับผิดชอบ

การปฏิบัติงานตามโครงการ ร้อยละ 16.67 ด้าน งบประมาณของโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

มีส่วนร่วมมากที่สุดในการบริจาคสมทบทุนเพื่อจัดทำโครงการ ร้อยละ 41.67 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับงบประมาณค่าใช้จ่ายในการลงทุนของโครงการ ร้อยละ 8.33 ด้านการจัดการสื่อ วัสดุ อุปกรณ์และอาคารสถานที่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบการ มากที่สุด ร้อยละ 50 รองลงมาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์และอาคารสถานที่ที่ใช้ในการฝึกอบรมและจัดเตรียมสวนเกษตรสาธิตเพื่อปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ร้อยละ 41.67 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการจัดเตรียมป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ความรู้ ร้อยละ 16.67 ด้านการจัดเตรียมเอกสารที่ใช้ในโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำในการจัดทำคู่มือฝึกอบรมมากที่สุด ร้อยละ 58.33 รองลงมาให้คำแนะนำในการจัดทำแผ่นพับ หรือ ใบปลิวเพื่อเผยแพร่ความรู้ ร้อยละ 50 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการรวบรวมงานวิจัยที่เป็นประโยชน์กับโครงการ ร้อยละ 33.33 ด้านการกำหนดหลักสูตรฝึกอบรม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำการจัดเตรียมเอกสารประกอบการฝึกอบรม มากที่สุด ร้อยละ 58.33 รองลงมามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางในการประเมินผลการอบรม ร้อยละ 33.33 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ในการให้คำแนะนำในการกำหนดเนื้อหาในการฝึกอบรม ให้คำแนะนำในการกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรม ร้อยละ 25 ด้านการประชาสัมพันธ์โครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมในการแจ้งข่าวสารการจัดการฝึกอบรมมากที่สุด ร้อยละ 91.67 รองลงมามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์โครงการและให้คำแนะนำด้านการผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์โครงการ ร้อยละ 50

3.3 ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระในหลักสูตรและกิจกรรม ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของเนื้อหาสาระในหลักสูตรและเอกสารคู่มือฝึกอบรมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.15 ส่วนในเรื่องของความเหมาะสมของวิธีการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.99

3.4 ความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรมอยู่ในระดับ ปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.07

3.5 ความเหมาะสมของวิทยากร ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของวิทยากรอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.78

3.6 ความเหมาะสมของการบริหารจัดการ ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการบริหารจัดการด้านอาหาร ด้านอาคารสถานที่ ด้านสื่อและอุปกรณ์ ด้านการอำนวยความสะดวกในการเดินทางมายังสถานที่ฝึกอบรมและค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม

มีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.93

4. การประเมินผล

4.1 ความเหมาะสมของวิธีประเมินผลการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของวิธีประเมินผลการฝึกอบรมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.03

4.2 ประสิทธิภาพของโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการและผู้เข้ารับการอบรมมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดทำโครงการ ร้อยละ 100, ร้อยละ 100, และ ร้อยละ 94.29 ตามลำดับ ผู้เข้ารับการอบรมมีความเห็นว่าการจัดทำโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองของชมรมบ้านสุขภาพ สามารถช่วยให้เห็นความสำคัญของการเลือกบริโภคมากยิ่งขึ้น ร้อยละ 96.19 สามารถบรรเทาปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ร้อยละ 90.48 ทำให้ลดการใช้จ่ายและสารเคมี ร้อยละ 82.86 ประหยัดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ร้อยละ 80.95 ตามลำดับ ผู้เข้ารับการอบรมได้นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการดูแลสุขภาพ ผู้เข้ารับการอบรมได้นำความรู้ไปปฏิบัติโดยรับประทานอาหารตามสูตรของบ้านสุขภาพ มากที่สุด ร้อยละ 70.48 รองลงมา ลดการใช้จ่ายและสารเคมี ร้อยละ 69.52 ฝึกสมาธิเพื่อฟื้นฟูร่างกาย ร้อยละ 65.71 ดื่มน้ำหมักหัวผลไม้เข้มข้น ร้อยละ 58.10 ใช้น้ำส้มสายชูในการล้างผัก ผลไม้และเนื้อสัตว์ ร้อยละ 57.14 ตามลำดับ

ด้านการเกษตรแบบยั่งยืน ผู้เข้ารับการอบรมได้จัดทำพืชผักสวนครัว หรือ สวนกระถาง มากที่สุด ร้อยละ 46.67 จัดทำสวนสมุนไพร ร้อยละ 17.14 จัดทำไร่นาสวนผสม ร้อยละ 11.43 ตามลำดับ ในกรณีที่จัดทำได้มีการจัดทำไว้สำหรับเพื่อการบริโภคเท่านั้น ร้อยละ 49.52 ส่วนการจัดทำเพื่อการบริโภคและจำหน่ายมีเพียง ร้อยละ 9.52

ด้านการจัดการสภาพแวดล้อมภายในบ้าน ผู้เข้ารับการอบรมได้นำความรู้จากการฝึกอบรมมาปฏิบัติโดยจัดทำเอนไซม์จากการหมักขยะเหลือทิ้งภายในบ้าน มากที่สุด ร้อยละ 62.86 ได้มีการแยกประเภทขยะภายในบ้าน ร้อยละ 61.90 จัดทำเอนไซม์จากการหมักหัวน้ำผลไม้เข้มข้น ร้อยละ 60.95 จัดทำเอนไซม์จากการหมักขยะในการใช้บำบัดน้ำเสีย หรือ ดับกลิ่นเหม็นของมูลสัตว์ หรือ นำไปรดน้ำต้นไม้และปรับปรุงดิน ร้อยละ 55.24 ตามลำดับ

4.3 การนำความรู้จากการอบรมไปใช้ขยายผล

จากการศึกษาการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผล พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมทั้ง 7 ราย ได้มีการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผลทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและด้านการเกษตรแบบธรรมชาติ หรือ การเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งการนำความรู้ทางด้านการเกษตรไปขยายผลค่อนข้างเด่นชัดกว่าด้านอื่นๆ และผู้เข้ารับการอบรม

ส่วนให้ได้ประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยได้มีการนำเอาเศษวัสดุที่เหลือใช้ในกิจกรรมการเกษตร มาหมุนเวียนใช้ใหม่ด้วยการนำมาแปรรูปเป็นสารชีวภาพเอนไซม์ เพื่อทดแทนการใช้สารเคมีซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ช่วยลดต้นทุนในการผลิตและรักษาสภาพแวดล้อม พร้อมกันนั้นได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มผู้สนใจในชุมชนต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

อภิปรายผล

1. ด้านการวิเคราะห์สถานการณ์

จากการประเมินโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองของชมรมบ้านสุขภาพ จังหวัดระยอง ด้านวิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความสำคัญจำเป็นของโครงการ พบว่า ผู้จัดทำโครงการได้กล่าวถึงความสำคัญของปัญหาในเรื่อง การเกิดอาการเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปและมีภาวะของความกดดันที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและ โครงสร้างทางร่างกายของมนุษย์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักมนุษยวิทยาที่ได้ทำการศึกษาทางมนุษยวิทยาทางการแพทย์ Alland , Katz , และ Wallace (1966 อ้างใน สิทธิ มาลัยวงษ์ 2542 หน้า 23) ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ความมุ่งหวังของผู้จัดทำโครงการนี้ ต้องการที่จะช่วยลดและแก้ปัญหาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ถูกกดดันให้เกิดการเร่ร่อนแข่งขันอันเป็นสาเหตุที่มาของการเสื่อมทางสุขภาพกายและสุขภาพจิต พร้อมทั้งได้มีวัตถุประสงค์ที่จะรณรงค์ให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยได้รู้จักการสำรวจตนเองและเรียนรู้ที่จะปรับสภาพร่างกายและจิตใจให้อยู่ในสภาวะที่สมดุลย์ นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดการเกษตรเพื่อชีวิตพร้อมทั้งสอดคล้องการพัฒนาคุณธรรมไปพร้อมๆ กันนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่ง และการที่ผู้จัดทำโครงการมีความมุ่งหวังที่จะช่วยแก้ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อช่วยพัฒนาสังคม นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ดังที่ ชนพรพรณ ธาณี (2542) , ปิยนุช ภูคำ (2545 หน้า 204) และ ไพรัช เตะระรินทร์ (2527) ได้กล่าวสนับสนุนไว้ และเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าหากแต่ละบุคคลได้รู้จักการเรียนรู้ที่จะสร้างความสุขด้วยการหันกลับมาสำรวจตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตให้เกิดความสมดุลย์ทั้งกายและจิต จะช่วยให้มนุษย์มีชีวิตที่ยืนยาวสามารถใช้พลังชีวิต เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้ที่รับผิดชอบโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการและผู้เข้ารับการอบรม จะเห็นได้ว่า มีความหลากหลายในเรื่องของ อายุ วุฒิทางการศึกษา และสาขาอาชีพ ซึ่งให้เห็นว่า การจัดทำโครงการฯ ได้มีความมุ่งหมายที่จะสนองต่อความต้องการของสาธารณชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมปอง วิมาโร (2538, หน้า 1) และ วิทยา เขียวภู (2541, หน้า 70)

2. ด้านการวางแผนโครงการ

ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการของผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ในรายละเอียดหลายหัวข้อมีคำร้อยละที่ค่อนข้างต่ำซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงานในโครงการได้ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะมีผลต่อการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการอันเป็นข้อตกลงที่จะใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน ดังนั้น ถ้าหากได้มีการสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญในบทบาทของบุคลากรทุกฝ่าย ในการร่วมวางแผนโครงการ ร่วมกันคิดจัดวางระบบการทำงานมากยิ่งขึ้น จะเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ แทนที่จะอยู่ที่ประธานโครงการคอยเป็นผู้คิดหรือสั่งการซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารงานแบบ เส้นตรงไม่ค่อยเกิดการกระจาย สอดคล้องกับแนวคิดของ อูทซ์ คุลยเกษม (2545) ถ้าหากได้มีการ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการมากยิ่งขึ้นดังที่ บุญเรียง ขจรศิลป์ (2545) ได้ให้ข้อคิดไว้เกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจในเรื่องการจัดทำโครงการแบบมีส่วนร่วม ซึ่ง ผู้ริเริ่มโครงการจะต้องอาศัยความพยายามและความอดทนอย่างสูงที่จะอธิบายให้แต่ละคนได้เข้าใจ บทบาทของตนเอง ผู้วิจัยเชื่อว่า จะสามารถช่วยให้บุคลากรที่ร่วมในโครงการเข้าใจบทบาทของ ตนเองได้ในที่สุด หากเป็นไปได้เช่นนี้ก็จะประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะจะเป็นการลดภาระงานที่ หนักที่จะต้องไปอยู่ในภายใต้ความรับผิดชอบของประธานโครงการ หรือ กลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น และจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของบุคลากรทุกฝ่าย จะช่วยให้บุคลากรในโครงการ เกิดความพึงพอใจ รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันและทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนางานที่ยั่งยืนต่อไป

3. ด้านการดำเนินโครงการ

จากผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับ โครงการในการดำเนินโครงการ แสดงให้เห็นว่าบุคลากรในโครงการได้มีส่วนร่วมในการทำ ประโยชน์ให้กับโครงการ เช่น ได้มีการร่วมออกทุน วัสดุอุปกรณ์ รวมไปถึงแรงงาน รวมทั้ง การติดต่อประสานงาน โดยเฉพาะในเรื่องของการประชาสัมพันธ์โครงการซึ่งผู้รับผิดชอบโครงการ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีส่วนร่วมค่อนข้างสูง โดยการแจ้งข่าวสารการจัดการฝึกอบรม ถึงแม้ว่าจะได้มีการประชาสัมพันธ์การจัดการฝึกอบรมตามโครงการทางสื่อวิทยุ หรือ โทรทัศน์ แต่ได้ อาศัยการแจ้งข่าวสารการจัดการฝึกอบรมในลักษณะบอกเล่าต่อกัน ก็สามารถทำให้มีผู้สนใจมา เข้ารับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระในหลักสูตรและกิจกรรมฝึกอบรมของ ผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีคำร้อยละไม่สูงมากนัก ซึ่งเป็นไปได้ว่าใน การสร้างองค์ความรู้ในหลักสูตรจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ถ้าพิจารณาใน

เรื่องของการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรของผู้ที่รับผิดชอบและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการนำที่จะได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาความจำเป็นของหลักสูตร ร่วมกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ตลอดจนร่วมวิเคราะห์หาแนวทางปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้มากยิ่งขึ้นก็จะเป็นการส่งผลดีต่อการจัดทำโครงการ

ส่วนในเรื่องของความเหมาะสมในการบริหารจัดการด้านต่าง พบว่า ได้มีการบริหารจัดการที่สร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับการอบรมมาก ที่ปรากฏผลเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า มูลเหตุจูงใจของผู้ที่เข้ารับการอบรมแต่ละคนได้มีความตั้งใจ มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในหลักสูตรอยู่ก่อนแล้ว จึงเป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมยอมรับที่จะเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ได้โดยง่าย ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง เปิดโอกาสให้กับผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาค้นคว้าตามความสนใจนอกเวลาอย่างอิสระ ได้เรียนรู้จากของจริง ได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ได้เห็นตัวอย่างจากการปฏิบัติ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับบุคคลต่างๆ จึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและสามารถตัดสินใจที่จะเลือกข้อมูล อันเป็นประโยชน์ตรงต่อความต้องการของตนเอง เพื่อที่จะนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป

4. การประเมินผล

4.1 ความเหมาะสมของวิธีประเมิน

ผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความเห็นว่า วิธีประเมินการฝึกอบรม มีความเหมาะสมมาก โดยได้มีการใช้แบบสอบถาม ได้มีการให้ผู้เข้ารับการอบรมออกมาเล่าประสบการณ์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการมาเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม ผู้วิจัยคิดว่า การประเมินผลโดยใช้วิธีการทั้งสองอย่างร่วมกันมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะสมาชิกที่เข้ารับการอบรมในแต่ละรุ่นมีจำนวนน้อย ประมาณ 15 – 20 คน สามารถที่จะอภิปรายผลโดยใช้เวลาไม่มากนัก ข้อสังเกตของผู้วิจัยอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ในกรณีของการใช้แบบสอบถาม ควรมีทั้งแบบสอบถามที่เป็นปลายปิดและแบบสอบถามที่เป็นปลายเปิด โดยให้ส่วนของแบบสอบถามที่เป็นปลายปิดมีมากกว่า เพราะถ้าเป็นแบบสอบถามที่เป็นปลายเปิดมากๆ ผู้เข้ารับการอบรมจะไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการกรอกแบบสอบถามเท่าที่ควร

4.2 ประสิทธิภาพของโครงการ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิภาพของโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และผู้เข้ารับการอบรม มีความเห็นด้วยกับการจัดทำโครงการ และผู้เข้ารับการอบรมเห็นว่า การจัดทำโครงการมีประโยชน์อย่างมาก การปรากฏผลวิเคราะห์เช่นนี้

ผู้วิจัยเชื่อว่า มีความเป็นไปได้ที่ผู้เข้าร่วมในโครงการมีอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน จากข้อมูลเกี่ยวกับ มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมโครงการ แสดงให้เห็นว่า แต่ละบุคคลมีความประสงค์เฉพาะบางอย่าง อยู่ก่อนแล้ว เช่น ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพ และมีความต้องการดูแลสุขภาพ ด้วยวิถีธรรมชาติ ต้องการนำความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติไปดูแล สุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ต้องการเรียนรู้วิธีการทำเอนไซม์เพื่อนำไปใช้ในการเกษตร ฯลฯ จากมูลเหตุเหล่านี้จึงทำให้เกิดการเอาใจใส่ต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเห็นว่าสิ่งที่ตนเองแสวงหา นั้นมีคุณค่า เมื่อผู้วิจัยได้ติดตามประเมินผลการนำความรู้ไปปฏิบัติโดยใช้แบบสอบถาม ปรากฏว่า มีการนำความรู้ด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม และ ด้านการเกษตร แบบยั่งยืนไปใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดทำโครงการ นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการอบรมส่วนหนึ่งมีข้อเสนอแนะว่า ถ้าผู้เข้าร่วมการอบรมประกอบอาชีพทางการเกษตร จะได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรมมากกว่าอาชีพอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถึงแม้ว่าการฝึกอบรมจะได้เน้นในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยวิถีธรรมชาติ แต่ก็มิได้หมายความว่า จะต้อง แยกขาดไปจากเรื่องของการเกษตรธรรมชาติได้ เพราะการมีสุขภาพที่ดีก็ขึ้นอยู่กับโภชนาการ อาหารที่สะอาดปลอดภัยด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้เข้าร่วมการอบรมที่เป็นเกษตรกรซึ่งอยู่ในฐานะของ ผู้ผลิตจึงมีความสำคัญอย่างมากและควรเข้ามามีบทบาทในการสร้างอาหารที่บริสุทธิ์ให้กับชาวโลก

4.3 การนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผล

จากติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ขยายผลของผู้เข้าร่วมการอบรมทั้ง 7 ราย ปรากฏผลเป็นที่น่าพึงพอใจ ผู้วิจัยเห็นว่า มีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดผลที่น่าพึงพอใจ เมื่อมอง ย้อนกลับไปถึงมูลเหตุจูงใจที่แต่ละคนได้มาเข้าร่วมการอบรม จะเห็นได้ว่า แต่ละคนต่างก็มีปัญหา ด้านสุขภาพอยู่ก่อนแล้วในสถานะที่แต่ละคนกำลังเผชิญอยู่กับปัญหานี้ย่อมทำให้เกิดแรงจูงใจภายใน ที่จะขจัดปัญหาให้หมดไป ผนวกกับวิธีการฝึกอบรมที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ โดยเริ่มต้นที่ผู้เข้าร่วมการอบรมได้สำรวจตนเอง ฟังการบรรยาย ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ ได้ศึกษาจาก สถานการณ์จริง เรียนรู้จากของจริง เช่น การประกอบอาหารสุขภาพ การนำขมิ้นมาทำเอนไซม์ การทำเอนไซม์ ผลิตภัณฑ์แปรรูปชนิดต่าง ๆ ตลอดจนไปเยี่ยมชมฟาร์มเกษตรปลอดสารพิษ ช่วยให้ผู้เข้าร่วมการอบรมได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการอาศัยประสบการณ์เดิมของแต่ละคน การเรียนรู้มิได้ยุติภายในระยะเวลา 5 วัน จากแรงจูงใจภายในที่มีอยู่ในแต่ละบุคคลทำให้เกิด แผนการสร้างองค์ความรู้ของตนเอง มีการเลือกตัดสินใจประยุกต์ใช้ความรู้ ทดลองปฏิบัติด้วย ตนเองเมื่อเกิดผลดีแล้วย่อมมีความเป็นอิสระในการถ่ายทอดไปยังสมาชิกในครอบครัว จากนั้นเกิด การกระจายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปยังเพื่อนบ้าน ชุมชน เป็นลำดับ เห็นได้ว่าในแต่ละรายได้มี บทบาทในการพัฒนาผลผลิตของตนเองและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชน ถ้ามองลึกกลงไปในกิจกรรม ที่สร้างความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้เกิดการปลูกฝังในเรื่องของคุณธรรมแฝงไว้ด้วย และเป็น

การพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้วิจัยกล่าวเช่นนี้เพราะ กิจกรรมการเกษตรเพื่อชีวิตเป็นการฝึกให้รู้จักการเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ ทั้งนี้เพราะทุกชีวิตได้เป็นผู้รับประโยชน์จากแผ่นดินที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร ดังนั้นควรที่จะฝึกการเป็นผู้ให้เพื่อทดแทนคุณของแผ่นดิน ดังตัวอย่างเช่น การนำขยะที่เหลือใช้มาหมักเอนไซม์แล้วนำกลับไปเป็นปุ๋ยชีวภาพที่ใช้ในการเกษตร สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนแผ่นดิน ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นการปลูกฝังคุณธรรมในเรื่องความรักความบริสุทธิ์ รักที่จะสร้างคุณประโยชน์ให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายแผ่นดินที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตเกิดความซื่อสัตย์ไม่เห็นแก่ตัวเพราะผลิตอาหารที่บริสุทธิ์เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เมื่อผู้บริโภครู้ว่าเป็นอาหารที่บริสุทธิ์มีประโยชน์ก็ยินดีที่จะซื้อ เกษตรกรที่ผลิตอาหารปลอดสารพิษก็มีรายได้มีเงินทุนหมุนเวียนสามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพให้ผู้บริโภคได้อีกซึ่งเป็นลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือ ถ้ามีผลผลิตมากพอที่จะส่งออกไปยังต่างประเทศก็จะเป็นผลดี เนื่องจากชาวต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารที่บริสุทธิ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป ถ้าลองมามองในลักษณะธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติก็สามารถทำได้ เช่น มีการเปิดโอกาสต้อนรับคณะทัวร์ให้เข้าเยี่ยมชมฟาร์มไม้ผลปลอดสารพิษ ผู้ที่มาเยี่ยมชมก็จะได้เลือกซื้อและรับประทานผลผลิตสดๆจากสวนและเห็นกรรมวิธีในการผลิต การดูแลรักษาและได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีอากาศบริสุทธิ์ สิ่งเหล่านี้ได้ช่วยสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคว่า เงินที่ต้องจ่ายไปนั้น คุ้มค่ากับการได้รับการบริการ ชาวสวนก็มีโอกาสจำหน่ายผลผลิตโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ถ้าหากประชาชนแต่ละคนได้ให้ความสนใจ เอาใจใส่และเห็นความสำคัญในใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์และคุ้มค่า รู้จักเลือกบริโภคในสิ่งที่จำเป็นและช่วยให้สุขภาพแข็งแรง จะสามารถช่วยประหยัดเงินค่ารักษาพยาบาล โดยเริ่มต้นจากในระดับครอบครัว ชุมชน แล้วขยายไปยังสังคมซึ่งเป็นวงกว้างขึ้นจนกระทั่งเกิด การสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และรับทราบข้อมูลข่าวสารที่มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง ถ้าหากได้ปรากฏภาพของการกระจายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะนี้ในวงกว้างขึ้นในสังคมไทยของเรา ก็จะเกิดผลดียิ่งเพราะนั่นคือ การแสดงให้เห็นถึงประชาชนมีพลังของผู้บริโภคที่เข้มแข็งและเมื่อประชาชนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมเป็นการช่วยลดงบประมาณที่รัฐบาลจะต้องเป็นผู้แบกรับภาระในการรับผิดชอบจ่ายเงินเพื่อดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน ช่วยให้รัฐบาลมีงบประมาณเหลือพอที่จะสามารถนำไปใช้ในการบริหารและพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ต่อไป

ในท้ายที่สุดนี้จากการประเมินโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองของชมรมบ้านสุขภาพจังหวัดระยอง ทำให้ผู้วิจัยมีทัศนะเกี่ยวกับการจัดทำโครงการฝึกอบรมการพึ่งตนเองใดๆก็ตาม ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันนี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลเป็นที่น่าพึงพอใจ จึงควรที่จะมีแนวทางในการจัด

ทำโครงการ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน หรือ ชุมชน เพราะจะช่วยให้เกิดการพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมควรคำนึงถึงการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต สามารถที่นำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน มีการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ โดยเน้นผู้เข้ารับการอบรมเป็นศูนย์กลางและให้ผู้เข้ารับการอบรมได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เพราะวิธีการนี้จะช่วยให้สามารถดึงเอาแรงงูใจภายในที่มีอยู่ออกมาใช้ในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดบุคลิกภาพของผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ใฝ่รู้ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ควรใช้เทคนิคในการจัดการฝึกอบรม โดยใช้กิจกรรมที่มีความหลากหลาย มีการฝึกทดลองปฏิบัติจริง ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีประสบการณ์ตรงจากการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับบุคคลที่ประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ผู้เข้ารับการอบรมมีอิสระที่จะทำการศึกษานอกเวลาจากของจริงและสื่อประเภทต่างๆตามความสนใจ ทั้งนี้ในการจัดเตรียมสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประเภทต่างๆ ควรที่จะคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและมีประโยชน์สูงสุด ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ส่วนในเรื่องของการประเมินผลการฝึกอบรม ผู้จัดทำโครงการควรมีการประเมินทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อรับทราบข้อมูลที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานในด้านต่างๆ ที่สำคัญที่สุดควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือไม่และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความคงทนต่อเนื่องยาวนานหรือไม่ ถ้าหากได้มีการประเมินผลมาถึงในขั้นของการนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้และเห็นผลเชิงประจักษ์ว่า ผู้ผ่านการอบรม คือ ผลผลิตที่มีคุณภาพนั้น ย่อมหมายถึง ผลผลิตที่มาจากการดำเนินงานตามโครงการที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. จากการประเมินโครงการพบว่า ควรปรับปรุงเรื่องการสร้างความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการของบุคลากรในโครงการ
2. ในเรื่องของหลักสูตรฝึกอบรม ควรมีการพัฒนาหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร และเนื้อหาให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเชิงประเมินหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อการพึ่งตนเองที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น หลักสูตรฝึกอบรมการพึ่งตนเองสำหรับกลุ่มเกษตรกร หลักสูตรฝึกอบรมการพึ่งตนเองสำหรับกลุ่มผู้ที่มีปัญหาด้านสุขภาพ หลักสูตรฝึกอบรมการพึ่งตนเองสำหรับครูเพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนฯลฯ เพราะการจำแนกกลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการฝึกอบรม จะช่วยให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างของหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการพึ่งตนเองที่มีคุณค่าและตรงต่อประโยชน์ในการใช้งาน